

**SEGMENTY PŘEDINDUSTRIÁLNÍ KRAJINY MORAVY -
INVENTARIZACE A SOUČASNÝ STAV.
VYHLEDÁVÁNÍ A DOKUMENTACE SEGMENTŮ PŘÍRODNÍHO A
KULTURNÍHO DĚDICTVÍ JAKO DALŠÍ ZDROJ PODKLADŮ PRO
ÚČELOVÉ VYUŽITÍ**

**PRE-INDUSTRIAL LANDSCAPE SEGMENTS OF MORAVIA -
INVENTORY AND CURRENT SITUATION.
SEARCH AND DOCUMENTATION OF SEGMENTS OF NATURAL
AND CULTURAL HERITAGE AS ADDITIONAL SOURCE OF
INFORMATION FOR PURPOSE USE**

prof. RNDr. Jaromír Kolejka, CSc., RNDr. Kateřina Batelková,
doc. Ing. Antonín Buček, CSc., RNDr. Milan Blaha, doc. RNDr. Karel Kirchner, CSc.,
Mgr. Tomáš Krejčí, doc. RNDr. Zdeněk Lipský, CSc., RNDr. Stanislav Ondráček,
Mgr. Eva Nováková, RNDr. Jana Zapletalová, CSc.

Ústav geoniky AV ČR, v. v. i.,
Studentská 1768, 708 00 Ostrava
e-mail: jaromir.kolejka@ugn.cas.cz, katkabelka@email.cz, blaha@elgeo.cz,
karel.kirchner@ugn.cas.cz, tomas.krejci@ugn.cas.cz, lipsky@natur.cuni.cz,
stanislav.ondracek@ugn.cas.cz, eva.novakova@ugn.cas.cz, jana.zapletalova@ugn.cas.cz

Klíčová slova:

současné letecké snímky, staré mapy, využití podkladů v běžném životě

Keywords:

recent aerial imagery, old maps, data application in common life

Abstrakt:

Zbytky staré krajiny jsou nepochybně zajímavým a přitom málo známým historickým přírodně kulturním dědictvím. V příspěvku jsou demonstrovány principy definování starobylé krajiny jako dědictví z období předindustriálních společností. Vlastní postup jejich identifikace, inventarizace a mapování je dokumentován na příkladu historického území Moravy. Vlastní postup a výsledky jsou konfrontovány se stavem poznání problematiky starých krajín ve světě. V tomto území na cca 3000 katastrálních jednotkách bylo zjištěno a postupně zevšeobecněno výsledných 1139 segmentů starobylé předindustriální krajiny. Všechny byly klasifikovány do tří velikostních (podle rozlohy území) a kvalitativních (podle míry zachovalosti v současnosti porovnáním se stavem v první polovině 19. stol. Každý segment byl opatřen bohatou dokumentací o poloze, přírodních parametrech, současném využití, ale také o charakteru ohrožení a doporučovaných opatřeních managementu. Klíčovou částí článku je přehled oblastí lidské činnosti, ve kterých lze znalosti o poloze a vlastnostech segmentů předindustriální krajiny efektivně využít. Závěrem je připojeno zamyšlení nad potřebami ochrany tohoto typu dědictví.

Abstract:

The remnants of the old landscape are undoubtedly an interesting and at the same time little-known historical natural and cultural heritage. The paper demonstrates the principles of defining the ancient landscape as a legacy from the period of pre-industrial societies. The actual

procedure of their identification, inventory and mapping is documented on the example of the historical territory of Moravia. The actual procedure and results are confronted with the state of knowledge of the issue of old landscapes in the world. The resulting 1139 segments of the ancient pre-industrial landscape were identified and gradually generalized in this area in approximately 3,000 cadastral units. All were classified into three size (according to the area) and quality classes (according to the degree of preservation at present in comparison with the state in the first half of the 19th century. A key part of the article is an overview of areas of human activity in which knowledge of the location and characteristics of segments of the pre-industrial landscape can be used effectively.

Úvod

Rozhodování o budoucnosti území ovlivňuje široké spektrum faktorů. Každá plánovaná změna vyvolává otázku, co z předchozího období ponechat a co účelově upravit. Toto dilema a jeho řešení zásadně limitují znalosti a potřeby. Vzhledem k tomu, že obojí je relativní a subjektivní, patrně nikdy se nepodaří nalézt ideální řešení spokojující všechny zainteresované. Ideové zdůvodnění většiny připravovaných změn v krajině se opírá o potřebnou modernizaci a zlepšení aktuálního stavu. Samozřejmě ruku v ruce s modernizací ubývá dědictví z předchozích období. Každé období lidských dějin přináší rozmanité inovace, které se promítají do využití a vzhledu kulturní krajiny. Vždy v následujícím období se pak zpravidla znaky starších dob jeví jako reliktní. K zamyšlení stojí úvaha, zda při každé modernizaci krajinu „zcela přepisovat“, nebo zda v ní ponechat „něco z minulosti“. V praxi se tomu tak obvykle děje, protože každá změna vyžaduje energetické a materiálové vstupy, kterých nikdy není dostatek, jen zřídka se hluboké změny dotknou velkých ploch. Proto třeba kulturní krajina českých zemí je z hlediska vzhledu a fungování v podstatě „mnohočasová“, jek se v ní vedle sebe nacházejí relikty různých období minulosti. Dále také platí, že, z čím staršího období takové relikty pocházejí, tím jsou vzácnější, a s tím se pojí fakt, že proto jsou běžně hodnoceny jako cennější (bez ohledu na jejich estetický dojem). Vzhledem k tomu, že zásadní změny ve využívání a vzhledu prodělala kulturní krajina českých zemí v období průmyslové společnosti, a především během reálného socialismu, historickou hodnotou pak v jistém smyslu oplývají takové staré krajiny, resp. jejich části – segmenty, které se zformovaly před nástupem hlavní vlny průmyslové revoluce v českých zemích v druhé polovině 19. století, tedy cca před rokem 1850. Nesmí se zapomenout i na to, jaké formy kulturní krajiny zde vznikly i v době fungování průmyslové společnosti. Každá doba vytvořila „své dědictví“. Co nám dnes připadá běžné a historicky prakticky bezcenné, během času takové hodnoty může získat.

Zatímco pro období průmyslové společnosti je k dispozici již poměrně dost podkladů, které umožňují spolehlivé časové zařazení a datování výtvarů či dopadů činnosti člověka v krajině, o období před rokem 1850 je zpravidla tomu jinak. Ačkoliv krajina českých zemí nepochybně také před rokem 1850 prodělala četné zvraty a změny, vcelku se lze domnívat, že alespoň relativně konzervativní pobělohorské období stojí za vznikem toho, co se do nástupu hlavní vlny průmyslu uchovalo. A co se z toho uchovalo dodnes, si oprávněně nese označení „stará krajina“. Přesnější datování, či alespoň zařazení do příslušného historického období je již pak věcí další analýzy. Pokud se tedy v krajině nachází reliktní „staré krajiny“, je jistým způsobem vzácný a zaslouží si respektování při rozhodování o budoucnosti území. Ne vše je bezcenným přežitkem minulosti, a ne vše musí být „přepsáno“ na cestě modernizace a efektivnosti. Historické krajinné dědictví může efektivně ekonomicky fungovat také v současnosti „ve starých šatech s novými úkoly“, mezi které patří růst vzdělanosti obyvatelstva, zvýšení kvality života (nejen práce, ale i bydlení a odpočinku), úrovně ekosystémových služeb, ale také

návštěvnosti jako lokálně často klíčové oblasti profitu a rozvoje obcí a jejich obyvatel. Zatím je však poměrně málo známo, kde se staré krajiny a jejich části nacházejí. Inventarizace zbytků staré krajiny a jejich iniciální hodnocení může výrazně rozšířit vědomosti o současné krajině České republiky a nepochybně ovlivnit zmiňované rozhodování. Příspěvek si klade za cíl seznámit veřejnost o výsledcích takové pokryvné studie pro území historické Moravy.

1. Co to je stará (starobylá) předindustriální krajina?

Časové zařazení „staré krajiny“ patří obecně do předindustriálního období. Za starou krajinu lze tak považovat území v současné krajině, které dominantně nese genetické rysy předindustriální společnosti. Těmi jsou především charakter dělby půdy, způsob využití – land use (nikoliv již způsob obdělávání půdy) a vzhled krajinné mozaiky, tj. jaké formy využití a v jakých velikostech a polohách se vyskytují a střídají.

Za předindustriální krajinu a její části - segmenty - lze v současnosti tak považovat areály kulturní krajiny se zachovalou sekundární (druhotnou) strukturou, tedy s rozmístěním a zastoupením zástavby, orné půdy, trvalých kultur, lesa, cest a stezek, případně těžebních, vodních aj. ploch, která vznikla a vyvíjela se v době předcházející formování průmyslové společnosti v českých zemích. Předindustriální krajina Moravy je tak obecně datována do období před rokem 1850. Lze předpokládat, že taková krajina, resp. její drobnější segmenty nesou znaky poměrně nepřerušeno technického, socioekonomického a kulturního vývoje od pobělohorské doby s ohledem na místní přírodní poměry a dopady uvedených předindustriálních inovací. Takové areály se z různých důvodů ocitly na periferii navazujícího vývoje a staly se relikty druhotné krajinné struktury z předchozího období. Takovým areálům rozličných velikostí a obsahu se tedy následně, jinde velmi hluboké společensko-ekonomické změny vyhnuly, nebo se jich dotknuly jen částečně. K celoplošné evidenci zachovalých segmentů předindustriální krajiny na regionální úrovni se zatím přikročilo na historickém území Moravy v rámci výše uvedeného projektu.

Za konkrétní segment předindustriální krajiny lze v podmínkách ČR považovat ta území, která v současnosti vykazují: (1) podobnou diferenciaci pozemkové držby, jak tomu bylo před rokem 1850, (2) podobnou strukturu využití těchto pozemků, jak tomu bylo před rokem 1850, (3) podobný vzhled tohoto území, jak tomu bylo v daném období minulosti.

„Podobnost“ spočívá v tom, že v zásadě zůstala zachována velikost, tvar a poloha typických parcel pozemků. Ačkoliv se od místa k místu v rámci těchto parcel měnilo jejich konkrétní využití, docházelo k jejich spojování a rozdělování (v rámci „místní velikostní normy“), celková kompozice a mozaika využití dílčích ploch v tomto segmentu přetrvává neměnná. Některé strukturální změny jsou však pro označení jako „segment předindustriální krajiny“ s jistou opatrností přijatelné, pokud souvisejí pouze s poklesem intenzity využívání pozemků (např. zatravněním orné půdy, nikoliv však zalesněním, což mění vizuální stránku území).

2. Současný stav poznání

Lidstvo se snaží poznat nejen svou budoucnost, ale obrací se i k vlastní minulosti. Z jejího poznání bere jistě ponaučení do budoucnosti, byť minulost se ne vždy opakuje. Zájem o staré krajiny se objevuje periodicky zpravidla tehdy, když společnost stojí před neočekávanými i plánovanými výzvami. Otázka obvykle stojí takto: Jaký přínos pro současnost může mít znalost minulosti, nebo v čem nám pomůže při rozhodování o budoucnost, či jak nám pomůže řešit

budoucí problémy? Je zřejmé, že vymezení, znalost a poznání starých krajín jednoznačně odpoví na uvedené otázky hned nedá. Přesto však pocit, že to užitečné je, je velmi zřetelný. Podobně je tomu také u mnoha jiných příkladů historického dědictví, geologickou minulostí počínaje, moderní historií lidstva konče. Historické znalosti osvětlují minulost, a to je vždy součástí vzdělanosti a potěšení z vědění. Pokud nám tedy minulost něco zajímavého ponechala, stojí zato si alespoň reprezentativní vzorky ponechat i nadále. Proto se udržují staré architektonické památky, udržují artefakty v muzeích, chrání cenné kousky přírody, doklady estetického a technického umu i místa dějinných událostí. Mezi uvedené a respektované pamětihodnosti se staré krajiny jako pozoruhodné historické přírodně kulturní dědictví ještě nezařadily.

Také UNESCO považuje segmenty dávné (staré) krajiny za cenné kulturní dědictví (např. Mitchell, Rössler, Tricaud, eds., 2009). K systematické inventarizaci tohoto typu přírodně kulturního dědictví zatím přistoupilo jen málo států nebo regionů, i když Evropská úmluva o krajíně k tomu rovněž rámcově motivuje. Úspěšným příkladem je inventarizace segmentů starobylé krajiny všech velikostí v regionu Vlámského společenství v Belgii, kde proběhl systematický soupis a klasifikace zjištěných areálů. Podnětný je rovněž fakt, že zjištěné areály musí respektovat územně plánovací praxi a jsou respektovány regionální legislativou (van Eetwede a Antrop, 2005). Na části svého území provedlo podobnou inventarizaci Valonské společenství Belgie. Postup belgické inventarizace se opíral o srovnávání kvalitních starých map z konce 18. století a recentních leteckých snímků s následnou verifikací vytipovaných ploch v terénu, navazujícím hodnocením a doporučením. Inventarizace starých krajinných reziduí proběhla také v Bretani ve Francii (evidence typu "bocage"), Alenteju v Portugalsku (leso-zemědělský komplex), Velké Británii (Bunce et al., 1996) a Nizozemí (Mücher et al., 2003) v rámci typologie evropské krajiny. Poměrně daleko je evidence "historických krajinných struktur" na Slovensku (Slámová a Jančura, 2012). K celonárodní plošné inventarizaci na lokální úrovni slovenská komunita také přistoupila (viz Hreško, Petluš, et al., 2015). Na území České republiky byly v minulosti vymezeny a jsou spravovány krajinné památkové zóny (Kuča, ed., et al., 2015). Zpravidla zahrnují poměrně rozsáhlé území, kde v minulosti vznikla cílevědomě komponovaná druhotná struktura krajiny, anebo se v nich odehrály významné události. Mezi tato chráněná území se dostalo jen málo starobylých krajín (významnější areály starobylé parcelace půdy – velkoplošné i maloplošné – vykazuje 7 z 24 krajinných památkových zón).

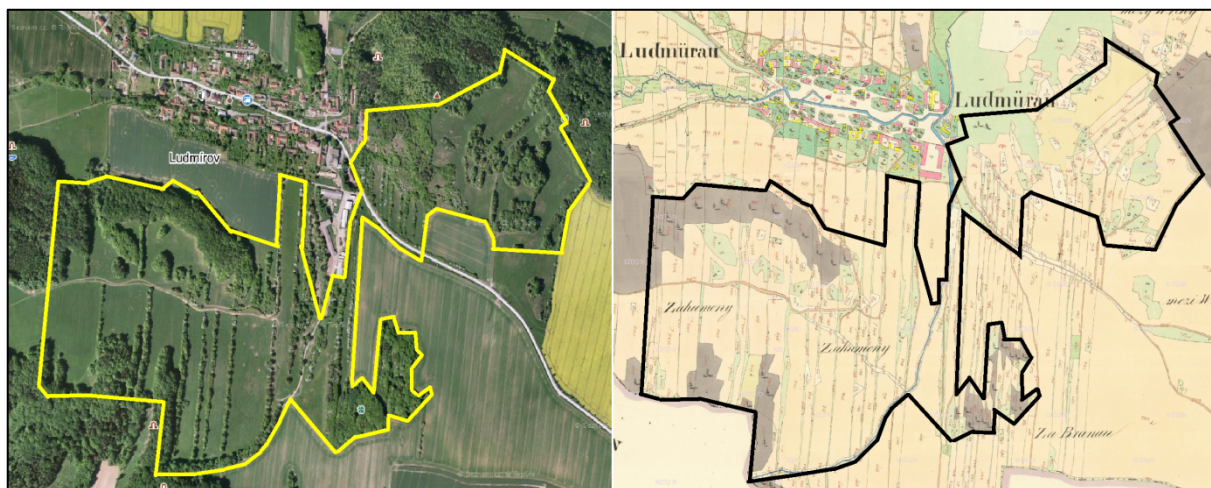
3. Vyhledávání a mapování segmentů staré předindustriální krajiny na Moravě

Vyhledávání segmentů předindustriální krajiny proběhlo podle certifikované metodiky (Kolejka, et al., 2018). Vzhledem ke značnému rozsahu historického území Moravy, bylo její území v hranicích z roku 1928 (s opravami podle detailních změn průběhu hranic k. ú. k současnému stavu) účelově pro potřeby výzkumu a evidence rozděleno do pracovních regionů, kterým byly přiděleny etnografické názvy, pokud takové území reprezentovaly (např. Slovácko, Valašsko, Haná, Lašsko, Horácko apod. – viz Atlas krajiny ČR, 2009), nebo regionální geografické názvy dané významnými sídly, nebo orografickými jednotkami, či řekami (např. Brněnsko, Letovicko, Jeseníky, Dražansko, Podyjí) všude tam, kde „etnografické“ pojmenování nepřicházelo z různých důvodů v úvahu (pohraničí, rozsáhlé mezery mezi zjevnými etnografickými regiony). Zatímco zařazování k. ú. v centrálních částech těchto regionů bylo vcelku bezproblémové, v kontaktních zónách pracovních regionů již bylo zařazení nejisté, neboť příslušnost mnoha k. ú. zvláště k etnoregionům nebyla často nikde

v dostupných zdrojích deklarována. Je tak možné, že názory na zařazení periferních k. ú. do konkrétního pracovního regionu se mohou lišit.

Vstupní etapou jejich inventarizace byla analýza veřejně dostupných současných barevných ortofotomap (na Mapy.cz z let 2015-2018) katastr po katastru v potřebném rozlišení. Na historickém území Moravy je přes 3000 katastrálních území. Každé z nich bylo zapotřebí na internetu „navštívit“ a posoudit, zda jeho území nese znaky přítomnosti zachovalé starobylé krajinné struktury v současném využití. Předběžně na internetu kamerálně vyhlédnuté lokality současné krajiny pak bylo nutno porovnat s územními podklady (mapy stabilního katastru, císařské otisky katastrálních map) dokumentujícími situaci před nástupem hlavní vlny průmyslové revoluce. Z tohoto historického období jsou rovněž volně dostupné kartografické podklady reprezentované stabilním katastrem a jeho deriváty – indikačními skicami (na www.mza.cz nebo www.cuzk.cz), případně mapovými listy II. vojenského (Františkova) mapování z první poloviny 19. století. Potvrzení existence jednotlivých segmentů předindustriální krajiny a jejich kvality poskytlo terénní ověření situace (obr. 1).

Obrázek 1: *Vymezení segmentu předindustriální krajiny Ludmírov v regionu Dražansko na recentním ortofotu a císařském otisku katastrální mapy*

Zdroj: vlastní zpracování, podklady: Mapy.cz, www.mza.cz

Během řešení projektu bylo na historickém území Moravy s více než 3000 katastrálních území postupně zjištěno celkem přes 1139 finálních segmentů předindustriální krajiny (tab. 1). V první fázi inventarizace a mapování areálů o rozsahu min. 5 ha (šlo-li o místně zcela vzácný areál, tak i méně) jejich počet přesahoval 2100 případů. Zatímco více než polovina katastrů nevykazovala při tomto rozlišení ani jediný případ takého segmentu, v některých katastrálních územích, zejména v členitém terénu, jich bylo 5 i více. Po snížení rozlišovací úrovně (pouze u osamocených segmentů) na min. 10 ha počet poklesl na 1435 případů. Ten zahrnuje i segmenty menší než 10 ha, pokud bezprostředně přes katastrální hranici sousedily s většími segmenty.

Tabulka 1: *Počty zjištěných segmentů předindustriální krajiny v pracovních etnografických a geografických regionech Moravy*

Region	Průběžné počty zjištěných segmentů		
	výchozí (min. 5 ha)	vybrané (min. 10 ha a sousedící menší)	spojené (z více katastrů)
Brněnsko	74	74	69
Dražansko	31	30	29
Haná	51	51	46

Horácko a Podhorácko	1169	685	482
Hřebečsko a Zábřežsko	17	17	16
Jeseníky	94	94	79
Lašsko, Kravaňsko a Moravská brána	73	56	49
Letovicko	14	14	9
Malá Haná	10	10	10
Podyjí	162	120	94
Slovácko	140	140	115
Valašsko	290	144	141
celkem	2125	1435	1139

Zdroj: vlastní zpracování

Pro každý ponechaný segment v této velikostní kategorii (s uvedenou výjimkou) byla kompletována inventarizační tabulka s širokou škálou proměnných (tab. 2, s podílem zastoupení přírodních vlastností v desítkách %). Vytvořením ucelených segmentů starobylé předindustriální krajiny bez ohledu na původně dělicí katastrální hranici jich zůstalo uvedených 1139. Vesměs splňují následující trojici velikostních kritérií:

1. areály předindustriální krajiny – s plochou od 10 do 50 ha,
2. okrsky předindustriální krajiny - s plochou od 50 do 100 ha,
3. celky předindustriální krajiny - s rozlohou nad 100 ha.

Pro všechny finální (přeshraniční) segmenty předindustriální krajiny byly vytvořeny nové inventarizační tabulky s přepočtením všech hodnot na celkovou velikost segmentu. Řada segmentů překračuje katastrální hranice a společně vytvářejí velké plochy zachovalé starobylé krajiny.

Tabulka 2: Základní parametry segmentu předindustriální krajiny Ludmírov

Název předindustriální krajiny		Region		Geografické souřadnice těžiště		Počet místních segmentů	
Ludmírov		Drahansko		49°38'13.8"N 16°52'33.3"E		1	
Poloha na Moravě Olomoucký kraj, okres Prostějov, Zábřežská vrchovina (Bouzovská vrchovina)							
Klasifikační hlediska PreIK							
Katastrální území	Kód segmentu PreIK v geodatabázi	Celková plocha (ha)	Velikostní kategorie	Využití parcel		Stav	Ohrožení
Ludmírov	Ludmírov_01	63,72	okrsek PreIK	parcely po vrstevnicích, výhradně louky s hojnými řadami dřevin na mezích, malé lesíky		2	úplné zatrávnění orné půdy, opouštění orné půdy, spojování pozemků
Přírodní vlastnosti (v desítkách % zastoupení v segmentu, klima podle E. Quitta z Atlasu podnebí Česka (2007), M –mírný svah do 15°, P – příkrý svah nad 15°)							
poloha	nadmořská výška (m)	sklon	orientace	klima	podklad		půda
svahy kopce spojené úzkým pruhem přes údolí se svahy a vrchol jiného kopce vedle zemědělských objektů	466-579	90 M 10 P	30 V 20 SV 30 JV 10 SZ	MW4	60 vápence devon karbon 10 břidlice, prachovce, pískovce devon 20 kamenitý až hlinito-kamenitý sediment		50 rendzina kambická 20 kambizem oglejená 20 kambizem

						mesobazická
Doporučení: Udržovat louky a meze, neodstraňovat agrární terasy (svahy a hrany), bránit spojování pozemků, kontrolovat růst zemědělské výrobní zástavby do zájmové plochy segmentu PreIK.						

Zdroj: vlastní zpracování

Jak u původních (v rámci katastrů), tak u finálních segmentů předindustriální krajiny bylo provedeno hodnocení jejich současného stavu zařazením do míry zachovalosti následovně (tab. 3):

1. výjimečně zachovalý – stupeň 1,
2. dobře zachovalý – stupeň 2,
3. uspokojivě zachovalý – stupeň 3).

Tato klasifikace proběhla kvalifikovaným odhadem podle jednotného schématu:

1. Segmenty označené jako „výjimečně zachovalé“ – disponují maximálně (z více než $\frac{3}{4}$) zachovanou parcelací a rámcově zastoupením původních forem využití (nejméně z poloviny, včetně mezí, jen izolovaně vykazují některé odlišnosti oproti stavu na císařských otiscích katastrálních map.
2. Segmenty označené jako „dobře zachovalé“ – mají významně (z více než $\frac{3}{4}$) zachovanou původní parcelaci půdy, avšak zastoupení původních forem využití se nedochovalo, došlo ke změně kultur (zpravidla od orné půdy k trvalým kulturám – loukám, ovocným sadům, vinohradům), zarůstání mezí, změně mozaiky kultur, vizuálně se však ráz krajiny v podstatě zachoval.
3. Segmenty označené jako „uspokojivě zachovalé“ – vykazují částečně, ale dominantně (nejméně z poloviny) zachovanou parcelaci (některé původně samostatné pozemky jsou spojeny) a část zastoupení původních forem využití, nově vloženy nepůvodní formy využití (sady a vinohrady na záhumencích, chatičky apod., hojně jsou formy ohrožení).

Tabulka 3: *Třídy zjištěných segmentů předindustriální krajiny na Moravě*

velikostní klasifikace			kvalitativní klasifikace		
velikost (v ha)	označení segmentu	počet	míra zachovalosti	označení segmentu	počet
0-50	areál	818	1	výjimečně zachovalý	259
50-100	okrsek	196	2	dobře zachovalý	544
nad 100	celek	125	3	uspokojivě zachovalý	336
celkem		1139	celkem		1139

Zdroj: vlastní zpracování

Jich teritoriální rozmístění je silně nerovnoměrné jak podle charakteru reliéfu a dalších vlastností přírody, tak kulturního prostředí regionu (obr. 2).

4. Aplikační potenciál znalostí o starobylé krajině

Spektrum potenciálních uživatelů získaných poznatků o poloze a vlastnostech segmentů předindustriální krajiny je poměrně široké: orgány památkové péče ochrany přírody a krajiny, plánovací instituce, státní správa a samospráva, vlastníci pozemků, individuální zájemci a návštěvníci z řad laické veřejnosti, školy a další vzdělávací instituce, místní zájmové organizace, orgány krizového řízení aj.

Konkrétní využití může být následující:

A) Orgány památkové péče, ochrany přírody a krajiny

Zjištěné segmenty předindustriální krajiny Moravy představují specifický typ historického přírodně kulturního dědictví. Znalost rozmístění velikostních a kvalitativních kategorií krajinných segmentů s diferencovaně zachovalou strukturou a vzhledem využití ploch je v současné krajině vzácná. Tyto areály představují relativní anachronismus při porovnání s plochami využívanými moderními technologiemi a postupy (s výjimkou ploch bývalých velkostatků s velkoplošným využitím pozemků). Pořízená mapová dokumentace pokrývající celé historické území Moravy nabízí celkový přehled, kde se historicky pozoruhodné plochy krajiny nacházejí. Vzhledem k tomu, že jejich rozmístění je výrazně nerovnoměrné, od krajské po lokální úroveň lze rozhodnout, kterým regionům a kterým segmentům věnovat bližší pozornost, aby v daném regionu, kraji, okrese, ORP či obci se takové území dále uchovalo. Obecně koncentrace, resp. rozptýl zjištěných segmentů ukazuje na příslušnou „regionální vzácnost“ takových území, což může výrazně přispět k uvědomění si lokální krajinné hodnoty dané lokality.

B) Plánovací instituce

Vzhledem k jisté potřebě zachování zachovalých segmentů starobylé předindustriální krajiny do budoucnosti (jejich úbytek byl pozorován i během řešení projektu), znalost polohy segmentu (od celomoravské po místní úroveň) umožní plánovačům zvýšit svoji pozornost při rozhodování o území v dotčeném prostoru tak, aby se pokud možno vyhnuli cenným plochám. Naopak pro některá rozhodování může být přítomnost segmentů atraktivním aspektem jejich rozhodování. Některé objekty (velmi rozmanitého charakteru: pro bydlení, cestovní ruch, etnografické akce a prostory pro ně,...) je vhodné do sousedství segmentů umísťovat. S ohledem na odstupňovanou míru zachovalosti segmentů nutno plánovaná rozhodnutí o budoucnosti území adaptovat tak, aby jejich stav nezhoršila. Lze předpokládat, že nejzachovalejší segmenty se mohou stát objektem zájmu cestovního ruchu, takže do jejich sousedství bude vhodné lokalizovat objekty pro návštěvnickou veřejnost (ubytovací kapacity, dopravní stavby, rozhledny apod.). Plánování budoucnosti segmentů může být efektivně vedeno tak, aby ohrožující faktory byly mírněny, případně eliminovány. Navrhovaná doporučení mohou rozmanitým způsobem vstupovat do rozhodovacích procesů. Některá z nich jsou systémová, čili se týkají opatření obecného charakteru platných pro celý segment. Jiná jsou formulována tak, že představují opatření aplikovatelná pouze na dotčenou část segmentu, ať již jde o nápravné zásahy, nebo regulační aktivity. Právě objektově cílená doporučení lze dobře zakomponovat do územně plánovací dokumentace.

C) Státní správa a samospráva

Již během řešení projektu se opakovaně prokázalo, že místní autority velmi přivítaly znalost o tom, že v jejich správním území se nachází zajímavá plocha. Ta podle nich zvyšuje atraktivitu obce a její návštěvnický potenciál se všemi dalšími ekonomickými dopady. Znalost těchto ploch je pak vstupem do rozhodování v obci, zejména při koncipování územně plánovací dokumentace.

D) Vlastníci pozemků

Zpravidla nevědí, že jejich pozemek je něčím výjimečný. Znalost o tom může výrazně ovlivnit jak hospodaření na něm, tak eventuálně i jejich rozhodování blízké či vzdálené budoucnosti (prodej, změna kultury, zastavění apod.). Skupiny vlastníků sousedících pozemků v takovém segmentu, pokud získá jistý status, mohou případně žádat o dotaci k jejich udržování.

E) Laická veřejnost

Segmenty starobylé krajiny se zpravidla vyznačují daleko vyšší biodiverzitou, hospodářskou diverzitou a funkční diverzitou ve srovnání s jejich monotónním okolím. Řada segmentů se může uplatnit jako lokální scénická krajina a jako taková je nepochybně magnetem cestovního ruchu. Podobně jako objekty staré architektury či technické dovednosti se starobylé krajiny nepochybně stanou předmětem cestovatelského zájmu. Zpřístupnění informací o výskytu starobylé krajiny nepochybně inicializuje zájem veřejnosti o tento zatím málo známý příklad historického přírodně kulturního dědictví.

F) Školy

Podobně jako u jiných objektů a ploch historického dědictví a ochrany přírody mohou sloužit k demonstraci jevů, které v ostatní krajině již scházejí, ať již půjde o výuku zeměpisu, dějepisu, biologie a zčásti i dalších předmětů. Jako takové se segmenty dávné krajiny mohou stát cíle školních exkurzí a vytýčování naučných stezek.

G) Místní zájmové organizace

Organizace zahrádkářů, vinařů, myslivců a dalších zájmových oblastí již tradičně fungují ve venkovských i městských regionech Moravy. Většinou však představa o hodnotě popisovaného krajinného dědictví nepřesahuje rámec jejich činnosti. Jestliže bude u vhodného území deklarováno označení území za segment starobylé krajiny, jistě to bude přidaná hodnota k dané lokalitě, což tyto organizace ocení a pravděpodobně je to motivuje k adekvátnímu zvýšení péče.

H) Krizové řízení

Krizové řízení slouží k ochraně obyvatelstva a materiálních hodnot před zkázou či poškozením. Některé zásahy v terénu se neobejdou bez násilného vniknutí do prostor, kde je zapotřebí řešit nenadálou negativní situaci. Znalost polohy a vymezení segmentu předindustriální krajiny pro krizové řízení znamená, že jde o území významné hodnoty a během zásahu je zapotřebí se orientovat buď na jeho ochranu, anebo se mu vyhnout při plnění záchranné akce.

I) Veřejná media a film

Na území Moravy se stále častěji pořizují obrazové záznamy v územích, která poskytují kulisu pro scénáře historických událostí. Velmi často se stává, že historické scény jsou lokalizovány do prostředí, které k dávné události vizuálně nepatří. Informace o rozmístění rozmanitých typů starých krajin může filmaře navést na lokality v různém přírodním prostředí, které zvýšenou měrou indikují dávný vzhled krajiny. Ty pak lze využít k natáčení historických scén.

J) Výtvarné umění

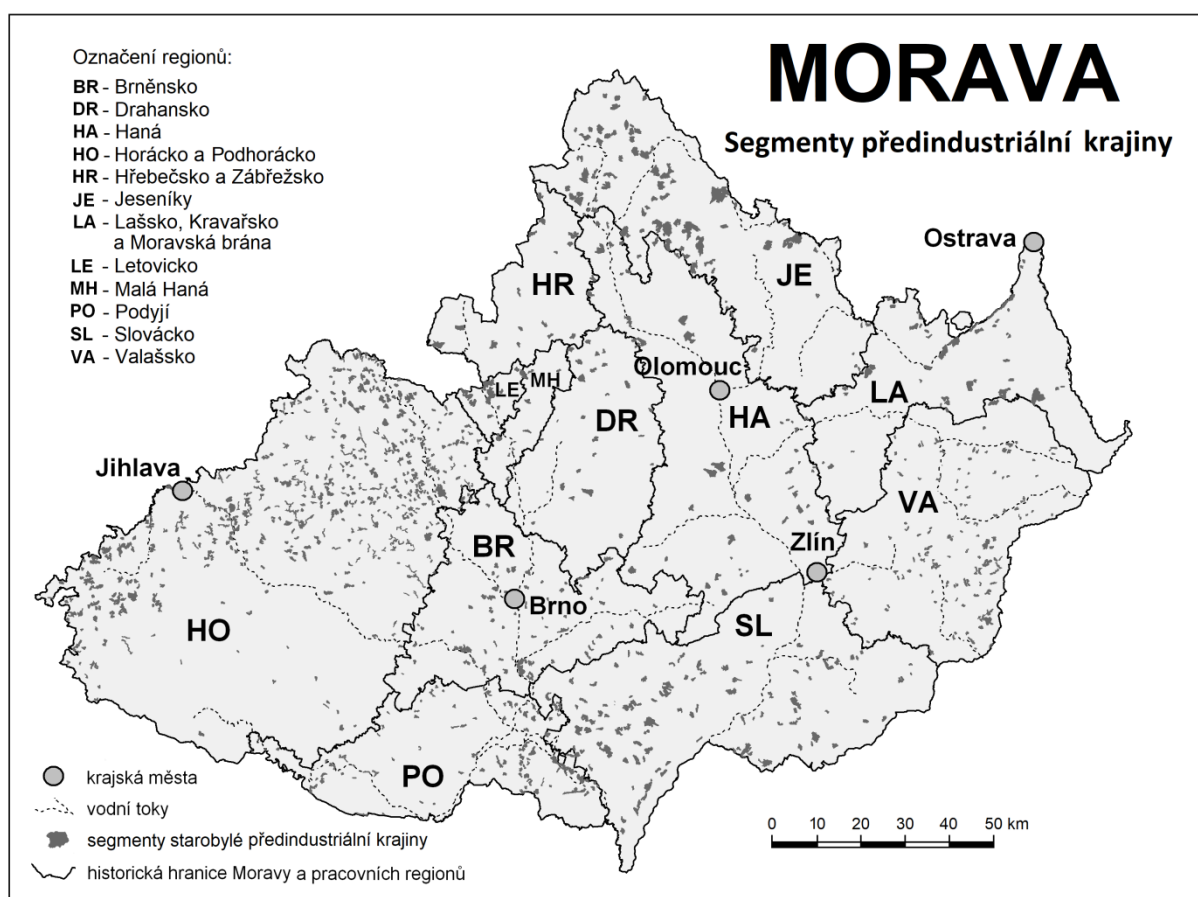
Rozhodující většina zjištěných segmentů předindustriální krajiny se oproti svému okolí vyznačuje daleko vyšší pestrostí využití a rozmanitostí vzhledu. Není pochyb o tom, že lokality segmentů starobylé předindustriální krajiny se mohou stát předmětem zájmu malířství a fotografie.

Závěr

Z výše uvedeného je zřejmé, že povědomí o existenci zbytků starobylé kulturní krajiny může mít mnohostranný dopad na odbornou i laickou veřejnost. Lze předpokládat, že zbytky starobylé krajiny se dříve nebo později zařadí mezi cenná přírodně kulturní dědictví. Jako takové pak se patrně dostanou do pozornosti širokého spektra veřejných institucí, organizací i jednotlivců. Dále lze očekávat, že zjištěným a dokumentovaným segmentům staré krajiny se

dostane chtěné i nechtěné pozornosti. V takovém případě je již zapotřebí uvažovat i o jejich budoucím osudu. Za aktuální situace lze sotva uvažovat o jejich legislativní ochraně, neboť část veřejnosti a vlastníků pozemků je velice citlivá na rozšiřování pravomocí státu nad jejich majetkem (jak vyplynulo z četných rozhovorů s vlastníky během terénního výzkumu). Zapotřebí je proto jak rozumná informační kampaň zacílená na veřejnost, tak podpora a zainteresování vlastníků při jejich rozhodování podloženém uvědoměním si vysoké hodnoty jejich pozemků jako nositelů cenného dědictví. Vzhledem k tomu, že některé státy s dlouhou demokratickou tradicí si jisté formy ochrany takového dědictví již prosadily, lze očekávat podobný vývoj i v ČR. Možným rizikem je však promeškání jak vhodného času pro taková opatření, tak reálná jejich ztráta při realizaci změn v krajině. Podobně jako v západní Evropě by v první řadě o existenci segmentů starobylé krajiny měli být informováni ti, kdo dotčená území spravují, využívají a plánují jejich změny. V brzké době bude veřejnosti k dispozici databáze všech zjištěných segmentů staré krajiny na území Moravy. Pro ostatní části České republiky bez provedené inventarizace zůstává tato otázka daleko více otevřená.

Obrázek 2: Rozmístění zjištěných segmentů starobylé předindustriální krajiny v regionech Moravy

Zdroj: vlastní zpracování

Použité zdroje:

BUNCE, Robert, et al. ITE Merlewood Land Classification of Great Britain. *Journal of Biogeography*, 1996, roč. 23, č. 5, s. 625-634.

HREŠKO, Juraj a PETLUŠ, Peter, eds. *Atlas archetypov krajiny Slovenska*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, 2015, 113 s.

HRNČIAROVÁ, Tatiana, MACKOVČIN, Peter, ZVARA, Ivan, et al. *Atlas krajiny České republiky/Landscape atlas of the Czech Republic*. Praha/Průhonice: Ministerstvo životního prostředí České republiky/ Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, 2009, 331 s.

KOLEJKA, Jaromír, et al. *Postup identifikace segmentů předindustriální krajiny v České republice*. Certifikovaná metodika. Brno: Ústav geoniky AV ČR, Oddělení environmentální geografie, 2018, 51 s.

KUČA, Karel., ed. *Krajinné památkové zóny České republiky*. Praha: Národní památkový ústav, 2015, 511 s.

MITCHELL, Nora, RÖSSLER, Mechtild a TRICAUD Pierre-Marie, eds. *World Heritage Cultural Landscapes. A Handbook for Conservation and Management*. World Heritage Papers 26, Paris: UNESCO, 2009, 135 s.

MÜCHER, C. Aleksander., et al. *Identification and Characterisation of Environments and Landscapes in Europe*. Alterra rapport 832, Wageningen: Alterra, 2003, 120 s.

SLÁMOVÁ, Martina a JANČURA, Peter. Typológia historických krajinných štruktúr. In *Krajina-človek-kultúra, 15. máj 2012*, Zvolen: Technická univerzita vo Zvolene, 2012, 60 s.

TOLASZ, Radim, MÍKOVÁ, Taťána, VALERIÁNOVÁ, Anna a VOŽENÍLEK, Vít. *Atlas podnebí Česka*. Olomouc/Praha: Univerzita Palackého v Olomouci/ČHMÚ, 2007, 255 s.

van EETWELDE, Veerle a ANTROP, Mark. The significance of landscape relic zones in relation to soil conditions, settlement pattern and territories in Flanders. *Landscape and Urban Planning*, 2005, roč. 70, č. 2, s. 127–141.

Další použité zdroje:

Geoportál ČÚZK [online] © ČÚZK, 2010 Dostupné z: <http://geoportal.cuzk.cz><http://google.cz/maps>

Mapová data [online] © Mapy Google, 2020 Dostupné z: <http://google.cz/maps>

GeoPortal [online] © Copyright CENIA, 2016-2020 Dostupné z: <http://www.cenia.cz>

Mapové aplikace [online] © Česká geologická služba, 2016-2020 Dostupné z: <http://www.geology.cz>

Indikační skici [online] © [Moravský zemský archiv v Brně](http://www.mza.cz), 2016-2020 Dostupné z: <http://www.mza.cz>

WIKIPEDIE [online] © Wikipedie. Otevřená encyklopedie, 2016-2020 Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org>

Mapy.cz [online] © Seznam.cz, 2016-2020 Dostupné z: <https://mapy.cz>

Geoportal Jihomoravský kraj [online] © Jihomoravský kraj, 2020 Dostupné z: <https://mapy.jmk.cz/geoportal>

Poděkování

Inventarizace a výzkum segmentů předindustriální krajiny Moravy probíhá v rámci řešení projektu „Inventarizace předindustriální krajiny Moravy a zajištění informovanosti veřejnosti o její existenci jako kulturním dědictví“ podpořeného Ministerstvem kultury České republiky pod č. DG16P02B042.